

Tutkimusetiikka ja venäjänkieliset internetkeskustelut

Minulla on ollut kuulemani mukaan verrattain monen jakama huoli väitöskirjan artikkeleiden yhteensopivuudesta. Onnekseni artikkelini karjalaisuudesta venäjänkielisen internetin (RuNet) nationalismikeskusteluissa sai vertaisarvioijalta arvokkaan kehotuksen avata eettisiä valintojani aineiston käytössä. Tämän ansiosta ymmärsin paremmin verkkoaineiston käsittelyn olevan yksi tutkijatyöni läpileikkaavista teemoista, johon todellakin kannattaa kiinnittää huomiota. Internetin keskusteluiden käyttämiseen tutkimusaineistona liittyy useita erityiskysymyksiä. Verkkoaineisto voi vaikuttaa helpolta, julkiselta ja vapaasti käytettävältä, mutta asia ei ole kuitenkaan näin yksinkertaista. Kuten usein muutoinkin, kaikki mikä on laillista, ei ole välttämättä eettistä. Omaa suomen- ja venäjänkielisiin julkisiin verkkokeskusteluihin liittyvää tutkimustani olen tehnyt pääosin laadullisin menetelmin ja käyttänyt analyysimenetelminä diskurssi- ja sisällönanalyysejä, joten lähestyn aihetta erityisesti tästä näkökulmasta.

Internetin keskusteluita käsittelevälle tutkimukselle ei ole vakiintunut tutkimuseettisiä sääntöjä, vaan siinä on sovellettava yleisiä suuntaviivoja ja periaatteita. Ihmistieteistä voi ammentaa hyviä ohjenuoria. Verkkoaineistojen käytön etiikasta ovat kirjoittaneet suomeksi muun muassa Salla-Maaria Laaksonen, Janne Matikainen, Riikka Turtiainen ja Sari Östman. Tutkimuksen perusasiat ovat samat verkossa kuin muutoinkin. Tutkijan on oltava avoin tutkimuksessa käyttämistään menetelmistä ja aineiston arkistointi tulee hoitaa huolella. Aineiston sisällöllisen suhteellisen herkkyyden ja yksityisyyden perusteella tulee huomioida informanttien oikeudet tietää ja päättää osallisuudestaan tutkimukseen. Anonymisoinnissa tulee puolestaan ottaa huomioon myös informanttien haavoittuvuus ja tunnistettavuus. Tutkimuksesta heille mahdollisesti koituvaa haittaa tulee välttää ja pyrkiä pikemminkin tuottamaan hyötyä. Esimerkiksi nykyisessä tutkimuksessani RuNetin Suomen kontekstissa pyrin huomioimaan, kuinka venäjänkieliset ovat useissa haastattelututkimuksissa esittäneet huolensa venäläisten julkisuuskuvasta. Vaikka heidän näkökulmiensa esiin tuominen voi olla sinänsä toivottua, heillä voi olla myös erityisiä varauksia siitä, kuinka heidät esitetään tutkimuksessa. Teknisten ja inhimillisten kontekstien huomioiminen mahdollisimman hyvin on erityisen tärkeää ja haasteellista verkkoaineistoissa. Mobiilin internetin aikakaudella aineistot voidaan tuottaa monissa eri asiayhteyksissä.

Avattaessa RuNetin sosiaalisen median teknistä puolta aiheeseen perehtymättömälle lukijakunnalle voi perusteltu ensi askel olla esimerkiksi VKontakten (VK) rinnastaminen tunnetumpaan Facebookiin verrannollisten tuttujen ominaisuuksien kautta. Kuitenkin käyttöalustojen applikaatiot, sivustojen käyttötarkoitukset ja mahdollisuudet poikkeavat monella tavoin toisistaan ja on tärkeää huomioida tutkimuksen kannalta oleelliset eroavuudet. Omassa tutkimuksessani olen pystynyt hakemaan VK:n hakutoiminnon avulla sivuston käyttäjien

avoimia julkaisuja hakusanoilla, mikä ei Facebookissa ole vastaavasti mahdollista. Samaan tapaan teknisten ominaisuuksien perusteella voidaan vertailla myös esimerkiksi, blogialustoja Uusisuomi.fi ja LiveJournal.fi tai perinteisiä verkkofoorumeja Suomi24.fi ja Russian.fi.

Paitsi alustojen tekniset eroavaisuudet, tutkijan tulee huomioida erilaiset cyberkulttuurit, jotka ovat usein moninaisia myös eri sivustojen sisäisesti. Cyberkulttuuria on hyvä selvittää tutkimuksen kontekstualisointia varten, vaikka verkkoaineisto olisi tutkimukselle ensisijaisesti väline tai työkalu. Vaikkei konteksteja tuskin voikaan täydellisesti ymmärtää, on asiayhteyteen mahdollisesti vaikuttavia asioita tarpeellista mainita ja pohtia kirjoituksessa. Tutkimuskenttään kannattaa tutustua laajemmin kuin juuri siihen aineistoon, mitä tutkimuksessa on tarkoitus käyttää, minkä lisäksi keskustelijoiden ja moderaattoreiden haastattelut voivat avartaa paljon. Sivustojen omat ja yleiset internetin käyttötilastot puolestaan tuovat laadulliseenkin tutkimukseen tärkeää kontekstia liittyen lukijoiden ja kirjoittajien määrään sekä käyttötarkoituksiin.

Internetin yleisesti hehtinen luonne aiheuttaa tutkijalle useita haasteita ajalliseen kontekstille. Vaikka RuNetilla on huomattavan transnationaali käyttäjäkunta, on huomattavaa, että juuri Venäjällä internetin käyttäjien määrä yli kaksinkertaistui vuosien 2009–2012 aikana. Tämän myötä internetiä käyttää jo yli 70 prosenttia venäläisistä, kun aiemmin RuNetin keskustelupalstat olivat leimallisesti pienten ja elitististenkin piirien yhteisöjä. Lisäksi Venäjän valtio on tiukentanut internetin kontrollointia ja sensuuria. Tähän liittyen olen omassa tutkimuksessani pyrkinyt huomioimaan separatismiin ja ekstremismiin rinnastuvan verkkoviestinnän muuttuneen vaarallisemmaksi kuin mitä se oli vielä 2010-luvun alussa tehtyjen julkaisujen ajankohtana.

Vaikka internetin käytössä yksityisyyden ja julkisuuden rajojen ongelmallisuus on tullut viime vuosien julkisen keskustelun ansiosta aiempaa paremmin yleiseen tietoon, toimivat monet verkossa edelleen ymmärtämättä täysin ympäristön tosiasiallista julkisuutta. Kirjoitukset voivat olla harkitsemattomia etenkin spontaaneissa VK:n keskusteluketjuissa verrattuna pitkiin LiveJournalin blogeihin. Vanhojen verkkoaineistojen yhteydessä tiedon epäsymmetria voi olla nykyistäkin suurempi. Tämän vuoksi tutkijan ei ole hyvä tutkimuseettisesti nojautua vain siihen, että verkkojulkaisujen avoimuuden tulisi olla kaikkien ymmärtämä.

Kyberkulttuurien kirjoitustavoissa on usein huomionarvoisia eroavaisuuksia siinä, kuinka uutisia kommentoidaan suhteessa LiveJournalin blogeihin, VK:n yhteisöihin tai ystävien ”seinille” kirjoitteluun. Lisäksi keskustelufoorumien aihepiirien ympärille kehittyi toisistaan poikkeavia minikyberkulttuureja samoin kuin verkostointisivustojen yhteisöissä. Jopa yhteisöistä, jotka eivät vaadi rekisteröitymistä, voi kehittyä intiimejä, mikäli aihepiiriin oletetaan koskettavan vain jotain rajattua ja erityistä ihmisryhmää. Huonojen tutkimuseettisten valintojen seurauksena ihmiset voivat menettää luottamuksen foorumeihin, jotka voisivat toimia arvokkaina itseilmaisun ja keskustelun välineinä. Näiden ja useiden muiden eettisten haasteiden kanssa ei ole useinkaan selviä ratkaisuja, mutta pohdinta ja keskustelu on kannattavaa ja tarpeellista

Teemu Oivo

Kirjoittaja on Itä-Suomen yliopiston projektitutkija ja jatko-opiskelija